

היום נלמד בעזרת ה':

דף צב

[ע"פ ביאור חברותא]

שנאמר: "מנע בר יקבה לאום". ואין לאום - אלא עוברין, שנאמר לגבי יעקב ועשיו כשהיו במעי אמם: "ולאם מלאם יאמץ". ואין קבה - אלא קללה, שנאמר שאמר בלעם: "מה אקב לא קבה אל". ואין בר - אלא תורה. שנאמר: "נשקו בר פן יאנף".

עולא בר ישמעאל אומר: המונע הלכה מפי תלמיד - מנקבין אותו ככברה.

ומנין לנו דבר זה?

כתיב הכא: "יקבה לאום", וכתיב התם, בספר מלכים: "ויקב חר בדלתו". מוכח שניקוב - לשון עשיית חור הוא.

ואמר אביי: מנקבים אותו כי [כמו] אוכלא דקצרי [כלי של כובסין, שהוא מנוקב, ומזלפין בו מים על הבגדים].

ואם למדו [אם לימד את התלמיד], מה שכרו?

אמר רבא אמר רב ששת: זוכה לברכות כיוסף. שנאמר: "וברכה לראש משביר". ואין משביר - אלא יוסף, שנאמר: "ויוסף הוא השליט על הארץ, הוא המשביר לכל עם הארץ".

אמר רב ששת: כל המלמד תורה בעולם הזה - זוכה ומלמדה אף לעולם הבא. שנאמר: "ומרוה גם הוא יורה". דהיינו, מי שמרוה את תלמידו בדבר הלכה, אף הוא יורה לעולם הבא.

אמר רבא: מניין לתחיית המתים מן התורה, שנאמר: "יחי ראובן ואל ימת". וכך אנו דורשים את הפסוק: "יחי ראובן" - בעולם הזה, "ואל ימת" - לעולם הבא. רבינא אמר, מהכא, מנבואת דניאל, אנו למדים דבר זה: "ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו, אלה לחיי עולם, ואלה לחרפות לדראון עולם".

רב אשי אמר, מהכא, שאמר הקדוש ברוך הוא לדניאל: "ואתה לך לקץ ותנוח ותעמד לגרלך לקץ הימין". "לך לקץ" היינו - תפטר לבית עולמך. "ותעמד לגרלך"

- שתעמוד בתחית המתים לקבל חלקך עם הצדיקים. "לקץ הימין" - לקץ שעתיד הקדוש ברוך הוא להחזיר ימינו לפניו. שהרי קודם, בזמן הגלות, השיב ימינו לאחור [כפי שכתוב במגילת איכה: "השיב אחור ימינו מפני אויב"].

אמר רבי אלעזר: כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת בעולם הזה - זוכה ומנהיגם אף לעולם הבא. שנאמר: "כי מרחמם ינהגם, ועל מבועי מים ינהלם". והיינו, שהמרחמים בעולם הזה, ינהגם לעולם הבא.

ואמר רבי אלעזר: גדולה דעה [חשובה היא הדעה], **שניתנה** [שנכתבה] **בין שתי אותיות**. דהיינו, בין שני שמות של הקדוש ברוך הוא. **שנאמר: "כי אל דעות ה'."** **ואמר רבי אלעזר: גדול מקדש, שאף הוא ניתן בין שתי אותיות. שנאמר: "פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך".**

מתקיף לה רב אדא קרחינאה: אלא מעתה, לפי הכלל הזה, האם נאמר גם שגדולה נקמה, שהרי ניתנה בין שתי אותיות, דכתיב: "אל נקמות ה' אל נקמות הופיע"?

אמר ליה: למילתיה - הכי נמי [לעניינה של נקמה, היכן שהיא נצרכת - אכן כך, גדולה היא].
וכדברי דעולא.

דאמר עולא: כתוב: "אל נקמות ה' אל נקמות הופיע", הרי שיש במקרא זה שתי נקמות. ובסוף הפסוק כתובה הופעה אחת, והרי זה כאילו נאמרה הופעה על כל נקמה ונקמה. ועתה, **שתי הופעיות הללו - למה נאמרו?**

הופעה **אחת מהן - למדה טובה**, לטובתן של ישראל. שסילק הקדוש ברוך הוא את שכינתו מאומות העולם, ובא על ישראל. וקורא הכתוב להופעה זו "נקמה", משום שזהו תגמול טוב, שזכו ישראל להשראת השכינה על שאמרו "נעשה ונשמע". ונקמה - היינו תגמול, בין לטוב ובין לרע.

והופעה **אחת - למדת פורענות** לנכרים, שנפרע מהן ליום הדין. וכדברי הגמרא במסכת עבודה זרה [ד א]: "נוקם ה' ובעל חמה" - לנכרים, שהוא בעצמו ובכבודו נפרע מהן.

ואמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו דעה, כאילו נבנה בית המקדש בימיו. שהרי זה, דעה, ניתן בין שתי אותיות, וכן זה, בית המקדש, ניתן בין שתי אותיות, וכפי שהגמרא הביאה לעיל.

ואמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו דעה - לסוף מתעשר. שנאמר: "ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים". כלומר, בשביל הדעת - מלאו החדרים הון. ואמר רבי אלעזר: כל אדם שאין בו דעה - אסור לרחם עליו. שנאמר: "כי לא עם כינות הוא, על כן לא ירחמנו עשהו, ויצרו לא יחננו".

ואמר רבי אלעזר: כל הנותן פיתו למי שאין בו דעה - יסורין באין עליו. שנאמר: "לחמך ישימו מזור תחתך, אין תבונה בו". ואין מזור - אלא יסורין, שנאמר: "וירא אפרים את חליו ויהודה את מזרו". וכך אנו דורשים את המקרא: בשביל שנתת לחמך למי שאין תבונה בו - ישימו מזור, דהיינו יסורין, תחתך. ואמר רבי אלעזר: כל אדם שאין בו דעה - לסוף גולה. שנאמר: "לכן גלה עמי מבלי דעת". ואמר רבי אלעזר: כל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה - אש אוכלתו. שנאמר: "כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נפת, ירע שריד באהלו". ואין שריד - אלא תלמיד חכם, שנאמר: "ובשרידים אשר ה' קרא". וכך נדרש המקרא: כל לילה שהוא טמון ונחבא ממצפוני התורה, דהיינו, שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה, תאכלהו אש שאינה צריכה נפוח, דהיינו אשה של גהנם. וזה יקרה למי ש"ירע שריד באהלו", שרע בעיניו שיש שריד, דהיינו תלמיד חכם, באהלו.

ואמר רבי אלעזר: כל שאינו מהנה תלמידי חכמים מנכסיו, אינו רואה סימן ברכה לעולם. שנאמר: "אין שריד לאכלו, על כן לא יחיל טובו". ואין שריד - אלא תלמידי חכמים, שנאמר: "ובשרידים אשר ה' קרא". וכך נדרש המקרא: היות ואינו מאכיל שריד, דהיינו תלמיד חכם, על כן לא יחול עליו טוב.

ואמר רבי אלעזר: כל שאינו משייר פת על שלחנו - אינו רואה סימן ברכה לעולם. שנאמר: "אין שריד לאכלו, על כן לא יחיל טובו". והיינו, מי שאינו מותיר שריד ממאכלו, לא יחול עליו טוב.

ותמהינן: והאמר רבי אלעזר: כל המשייר פתיתים על שלחנו - כאילו עובד עבודה זרה, שנאמר על עובדי עבודה זרה: "הערכים לגד שלחן והממלאים למני ממסך". שכך עושים עובדי עבודה זרה שקוראין לה "גד", שעורכים לפניה שולחן ערוך במאכל ובמשתה. ועובדי עבודה זרה ששמה "מני", ממלאים לפניה כוסות של מרקחים נסוכים!

ומתרצינן: לא קשיא. הא, מה שאמר רבי אלעזר שאסור לשייר, מדובר באופן דאיכא שלימה בהדיה [שלאחר שסיים את אכילתו מביא פת שלמה, ומניחה על השולחן עם הפתיתין ששייר], שאז נראה שעושה כן לשם עבודה זרה.

ואילו **הא**, מה שאמר רבי אלעזר שאם אינו משייר - אינו רואה סימן ברכה, מדובר באופן **דליכא שלימה בהדיה**, שאז טוב הוא עושה כשמשמיר, שיהו הפתיתין מזומנים לעניים.

ואמר רבי אלעזר: כל המחליף בדיבורו [משנה בדיבורו], שלא יהא ניכר שאינו דובר אמת] - **כאילו עובד עבודה זרה**.

ולמדים אנו דבר זה מדכתיב **הכא**, גבי מעשה יעקב ועשיו, כשאמרה רבקה ליעקב בנה שיעמיד פנים כאילו הוא עשיו, ואז יקבל את הברכות, שאמר יעקב לרבקה: **"והייתי בעיניו כמתעתע"**. מוכח שגבי רמאות והעמדת פנים שייך לשון "מתעתע". וכתבי **התם**, בענין עבודה זרה: **"הבל המה מעשה תעתעים"**.

ואמר רבי אלעזר: כל המסתכל בערוה - קשתו ננערת. דהיינו, שכח קושי אבר שלו ננער, שאינו מוליד, **שנאמר: "עריה תעור קשתך"**. וכך דורשין את המקרא: עריה, שאתה מסתכל בה ממש בערותה - היא תעיר קשתך. **ואמר רבי אלעזר: לעולם הוי קבל** [אפל, כלומר עשה עצמך אפל ושפל ועניו] - **וקיים** [ועל ידי כך תחיה].

אמר רבי זירא: אף אנן נמי תנינא דבר זה לענין נגעי בתים, ומשם נקיש לעניינינו: כתוב שבא בעל הבית אשר בו הנגע ואומר לכהן: **"כנגע נראה לי בבית"**. משמע שהנגע נראה ממילא, בלי שום אמצעי נוסף. וכן מדכתיב **"לי"** משמע, דווקא שהנגע נראה לי, ולא לאורי [לא כשאפשר לראותו רק על ידי אור]. למדים ממקרא זה, **שבית אפל**, שאין רואין את הנגע מחמת האפילה, **אין פותחין לו חלונות** כדי לראות את נגעו.

נמצא שהאפילה והענווה - היא הצלתו. שכל זמן שאין הכהן רואה, אינו מיטמא בנגעים.

שמע מינה שאדם שמשפיל עצמו, ומשים עצמו כאילו הוא בחושך, שלא יראוהו, גורם לעצמו חיים.

אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה: מאי דכתיב: "שלוש הנה לא תשבענה וגו' שאול, ועצר רחם, ארץ לא שבעה מים?" וכי מה ענין **שאול** [קבר] **אצל רחם**, מה ענין זה אצל זה?

אלא לומר לך: מה רחם מכניס את הזרע ומוציא את הולד, אף שאול, מכניס את האדם כשהוא מת, ומוציא בתחיית המתים.

והלא דברים קל וחומר: ומה רחם, שמכניסין בו [את הזרע] בחשאי, מוציאין ממנו את הולד בקולי קולות,

שאלו, שמכניסין בו את המת בקולות בכי ונהי, אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות?!

וזוהו שנאמר על זמן ימות המשיח ותחית המתים: "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו'".

מיכן תשובה לאומרין אין תחיית המתים מן התורה.

תנא דבי אליהו: צדיקים שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיותן לימות המשיח, אינן חוזרין לעפרן בין ימות המשיח לעולם הבא, אלא הבשר מתקיים עליהם עד שישבו ויחיו לעתיד לבוא.

שנאמר: "והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלים". מה קדוש [הקדוש ברוך הוא] - לעולם קיים, אף הם - לעולם קיימין. ואם תאמר: אותן שנים שעתיד הקדוש ברוך הוא לחדש בהן את עולמו, ויהיה העולם חרב אלף שנים, שנאמר: "ונשגב ה' לבדו ביום ההוא", שהקדוש ברוך הוא יוותר לבדו, ושאר כל העולם יחרב [יום של הקדוש ברוך הוא - אלף שנים הוא]. צדיקים אלו, שאין חוזרין לעפרן, מה הן עושין באותו זמן?

הקדוש ברוך הוא עושה להם כנפים כנשרים, ושטין על פני המים. שנאמר: "על כן לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים". וכך הוא פירוש הפסוק: לא

נירא בהמיר ארץ, כשיחליף הקדוש ברוך הוא את עולמו, לפי שאנו בלב ימים.

ושמא תאמר, שיש להם צער מכך שעליהם לעופף בשמים זמן רב כל כך!

תלמוד לומר: "וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו". והיינו, שיהא בהם כח לשוט ולעופף בלא צער.

ומקשינן: ונילף ממתים שהחיה יחזקאל, שחזרו אחר כך לעפרן, כך גם הצדיקים שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות, יחזרו לעפרם!

ומתרצינן: תנא דבי אליהו סבר לה כמאן דאמר שלא החיה יחזקאל מתים, אלא, באמת משל היה. שהיה יחזקאל מרמז להם על הגלות, שכשם שאדם חוזר וחי, כך ישובו ישראל מן הגלות.

דתניא, רבי אליעזר אומר: מתים שהחיה יחזקאל, עמדו על רגליהם, ואמרו שירה

- ומיד מתו.

ומה שירה אמרו?

"ה' ממית בצדק ומחיה ברחמים".

רבי יהושע אומר: שירה זו אמרו: "ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל". רבי יהודה אומר: אמת משל היה.

ולכאורה יש סתירה בדברי רבי יהודה, שהרי אמת היא ההיפך ממשל! ולכן **אמר לו רבי נחמיה: אם אמת היה - למה אמרת משל, ואם משל - למה אמת?** אלא, ודאי כך נתכונת לומר: **באמת [בכירור] - משל היה.** **רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: מתים שהחיה יחזקאל, עלו לארץ ישראל, ונשאו נשים, והולידו בנים ובנות.**

עמד רבי יהודה בן בתירא על רגליו ואמר: אני מבני בניהם של אותם מתים שהחיה יחזקאל, והללו תפילין [ותפילין אלו] שהניח לי אבי אבא - מהם [מאותם מתים הם].

ומאן נינהו [מיהם] אותם מתים שהחיה יחזקאל ל? **אמר רב: אלו בני אפרים, שמנו לזמן הקץ של יציאת מצרים - וטעו במניינם.** ומה היתה טעותם?

שבאמת זמן גזירת "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה" שנאמרה לאברהם כברית בין הבתרים, התחיל מזמן שנולד יצחק. שהרי נאמר לאברהם: "כי גר יהיה זרעך", וזהו יצחק, שהרי כתוב: "כי ביצחק יקרא לך זרע". ובני אפרים טעו, ומנו את השנים מברית בין הבתרים, שעה שבישר הקדוש ברוך הוא את אותה גזירה לאברהם.

ותניא בסדר עולם: "אברהם אבינו בשעה שנדבר עמו בין הבתרים - בן שבעים שנה היה". ומזמן ברית בין הבתרים עד שנולד יצחק, עברו שלשים שנה. כדכתיב: "ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו". יוצא, שמזמן ברית בין הבתרים עד שיצאו ממצרים - היו ארבע מאות שנה.

ובאותן שלשים שנה שהיו עד לידת יצחק - טעו בני אפרים, ולכן הם סברו שכבר עבר זמן הגזירה, ויצאו ממצרים קודם זמנם - ונהרגו.

ומנין לנו דבר זה? **שנאמר: "ובני אפרים שותלח וברד בנו ותחת בנו ואלעדה בנו ותחת בנו וזבד בנו ושותלח בנו ועזר ואלעד, והרגום אנשי גת הנולדים בארץ וגו'".** וכתיב: **"ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים ויבאו אחיו לנחמו".**

ושמואל אומר: אותם מתים שהיה יחזקאל - אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים. שנאמר: "ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה הנה אמרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגזרנו לנו". ומזה שאמר: "אבדה תקותנו" מוכח שכפרו בתחיית המתים, וסברו שאין להם תקוה יותר.

והעצמות הללו שחיו - סימן הן לכל ישראל, שעתידין לחיות בתחיית המתים כמו אלו. שהרי אלו אמרו "אבדה תקותנו", ועכשו ידעו שאני מחיה את המתים. ובאמת לא מן הדין חיו, שהרי שנינו במשנה שהכופר בתחיית המתים - אין לו חלק לעולם הבא! אלא משום סימן לכל ישראל חיו, שמכאן ראייה שתהיה תחית המתים לעתיד לבוא.

רבי ירמיה בר אבא אמר: אלו בני אדם שאין בהן לחלוחית של מצוה. שנאמר: "העצמות היבשות שמעו דבר ה'."

רבי יצחק נפחא אמר: אלו בני אדם שחיפו את ההיכל כולו שקצים ורמשים [שהיו מציינין צלמים על קירות ההיכל]. שנאמר: "ואבוא ואראה והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ וכל גלולי בית ישראל מחקה על הקיר סביב וגו'."

וכתיב התם: "והעבירני עליהם סביב סביב". והיינו, שעל אותם אנשים שחיפו את ההיכל, שכתוב עליהם לשון "סביב", עבר עליהם יחזקאל להחיותם.

רבי יוחנן אמר: אותן עצמות שהחיה יחזקאל - אלו מתים שבבקעת דורא, שהמיתן נבוכדנצר, וכפי שמסופר להלן.

ואמר רבי יוחנן: אותם מתים היו מנהר אשל עד רבת בקעת דורא [מקומות הן בבקעת דורא].

שבשעה שהגלה נבוכדנצר הרשע את ישראל, היו בהן בחורים, שהיו מגנין את החמה ביופיין [שהיו יפים כל כך, עד שזריחת השמש היתה מגונה כנגדן]. והיו

הכשדיות רואות אותן - ושופעות זבות מחמת תאוה.

אמרו זאת אותן נשים לבעליהן, ובעליהן אמרו למלך.

צוה המלך - והרגום. ועדיין, אף לאחר שנהרגו אותם בחורים, היו הכשדיות שופעות זבות, שעדיין היה נראה זיו תאדם.

צוה המלך - ורמסום. שעל ידי שיראום מנוולים, תפסק תאוותם.

תנו רבנן: בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש

[שהקים נבוכדנצר פסל זהב גדול, גבהו ששים אמה, ורחבו שש אמות, וצויה

שישתחוו לו כל העולם, ומי שלא ישתחוה - יושלך לכבשן האש. וחנניה מישאל

ועזריה סירבו להשתחוות], אמר לו הקדוש ברוך הוא ליחזקאל: לך והחייה מתים

בבקעת דורא.

כיון שהחייה אותן, באו עצמות, וטפחו לו לאותו רשע [לנבוכדנצר] **על פניו,** והלכו להן.

אמר נבוכדנצר: מה טיבן של עצמות אלו?

אמרו לו: חבריהן של אלו [של חנניה מישאל ועזריה], **מחייה מתים בבקעת דורא. פתח** נבוכדנצר ושבח את הקדוש ברוך הוא **ואמר: "אתוהי כמה רכבין, ותמהוהי כמה תקיפין, מלכותיה מלכות עלם, ושלטנה עם דר ודר וגו'"** [אותותיו כמה גדולים, ונפלאותיו כמה חזקים! מלכותו מלכות עולם, ושלטונו עם כל דור ודור. דהיינו, בכל הדורות].

אמר רבי יצחק: יוצק זהב רותח לתוך פיו של אותו רשע [לשון קללה הוא. אלא מתוך שמדובר בשבחו של נבוכדנצר, נקט לשון מעולה "יוצק זהב"]. **שאימלא בא מלאך וסטרן** [הכהו באחורי ידו] **לנבוכדנצר על פיו, ביקש לגנות כל שירות ותשבחות שאמר דוד בספר תהלים.** משום שנבוכדנצר התחיל לומר שבחות נאות יותר משל דוד, ואילו היה מסיים דבריו, היה הקדוש ברוך הוא נוטה אחריהן יותר מאחרי השירות שאמר דוד.

תנו רבנן: ששה נסים נעשו באותו היום שהושלכו חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש. **ואלו הן:**

א. **צף הכבשן.** שמתחילה שקוע היה בארץ כמו כבשן של סיד, וצף ועלה למעלה, כדי שיראוהו כל העולם [והמפרשים על הפסוק כתבו, שצף כדי שיצאו מהכבשן בנקל].

ב. **ונפרץ הכבשן.** דהיינו, נפלו מקצת כתליו, כדי שיוכלו כולם לראות את הנעשה בתוכו.

ג. **והומק סודו** [נשפל גאוותו].

ד. **ונהפך צלם** הזהב שהקים נבוכדנצר **על פניו.**

ה. **ונשרפו ארבע מלכיות** [מלכים ואנשיהם שסייעו לנבוכדנצר להשליכם לתוך האש].

ו. **והחיה יחזקאל את המתים בבקעת דורא.**

וכלוהו, כל הדברים שהזכרנו שארעו באותו היום – **גמרא** [כלומר, אין לכך ראיה מהמקרא, אלא קבלה היא מרבתינו]. וענין זה, שנשרפו **ארבע מלכיות** – מוכח מהמקרא:

דמתחילה, לפני שחנניה מישאל ועזריה הושלכו לכבשן, **כתיב: "ונבוכדנצר מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא סגניא ופחותא אדרגזריא גזבריא דתבריא תפתיא וכל שלטני מדינתא וגו' וכתוב איתי גברין יהודאין".** בפסוק זה מוזכרות שבע מלכויות.

ולבסוף, לאחר שחזרו מהכבשן, כתיב: "ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי מלכא חזין לגבריא אלך וגו'." בפסוק זה מוזכרות רק שלוש מלכויות, וחסרות ארבע מלכויות! אותן מלכויות שלא הוזכרו בפסוק האחרון - נשרפו.

תני דבי רבי אליעזר בן יעקב: אפילו בשעת הסכנה - לא ישנה אדם את עצמו מן הרבנות [מהנהגת הגדולה] **שלו.**
שנאמר על חנניה מישאל ועזריה: "באדין גבריא אלך כפתו בסרבליהון פטשיהון וכרבלתהון וגו'." שלמרות שהוליוכו להשרף באש, הלכו בבגדי תפארתן, כדי שלא ייראו מבוהלין ומפוחדין. שעל ידי כך שהולכין בתפארתן - מתביישין שונאיהן מפניהם.